

نازه‌های کتاب درباره خاورمیانه

تهیه و تنظیم: دکتر حمید احمدی
دانشیار علوم سیاسی دانشگاه تهران

Kamoludin Abdullaev and Shahram Akbarzadeh, *Historical Dictionary of Tajikistan*, London: Scarecrow Press, 2002, 233 pages.

فرهنگ تاریخی تاجیکستان

به گفته نویسندگان کتاب، تاجیکستان به عنوان کوچکترین، فقیرترین و ضعیفترین جمهوری آسیای مرکزی، به هنگام سقوط اتحاد جماهیر شوروی به هیچ وجه برای استقلال آمادگی نداشت. پی آمد این ناآمادگی، سختیهای سیاسی، ملی و اقتصادی و نیز دامن زدن به یک جنگ داخلی بود. نویسندگان کتاب کنونی با طرح سایر مشکلات این کشور، به درستی به این نکته اشاره می کنند که تاجیکستان در واقع سرزمین تاجیک ها نیست و اگرچه آنها اکثریت دارند، یک چهارم جمعیت را ازبک ها تشکیل می دهند، و تاجیک های بیشتری هستند که خارج از تاجیکستان

زندگی می کنند. این کتاب مرجع در واقع نقطه آغازین مهمی برای فهم و شناخت بیشتر تاجیکستان معاصر است. نویسندگان روزشمار تاریخی، داده های کشاورزی و بررسی گسترده ای از ویژگیهای اصلی ملت تاجیک را به دست داده اند. این فرهنگ، بیشتر مسایل مدرن و معاصر تاجیکستان را در بر می گیرد. مدخلهای کتاب اشخاص، مکانها، حوادث، نهادها، گروههای قومی مهم و منابع گوناگون سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور را در بر می گیرد. کتاب همچنین قانون اساسی کنونی تاجیکستان و فهرست و شرح اقدامات و مواضع دولت در جنگ علیه تروریسم را بررسی می کند. نویسندگان احساسات ضد طالبان و ضد تروریسم مسلط درون کشور را که نقشی اساسی در پیروزی تلاشهای دولت آمریکا برای سرنگونی رژیم طالبان در افغانستان و تداوم جنگ علیه دهشت افکنی افراطی اسلامی بازی کرد، مورد بررسی قرار می دهند.

Bernard Lewis, *Trans., Music of a Distant Drum: Classical Arabic*,

Persian, Turkish and Hebrew Poems, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2001, 216 pages.

آهنگ دهل شنیدن از دور: نگاهی به اشعار کلاسیک عربی، فارسی، ترکی و عبری

این مجموعه از ۱۲۹ شعر شعرای جوامع خاورمیانه ای یک کار در خشان محسوب می شود، آن هم نه تنها به خاطر یک موفقیت چشمگیر ادبی، که آثار شعری بزرگ چهار سنت پیشتاز ادبی خاورمیانه را گرد هم آورده است، بلکه به این خاطر که این مجموعه بیانگر طیف گسترده ای از موضوعات، سبکها، و تجربیات تاریخی و شخصی رایج نیز می باشد. موضوعات این اشعار یعنی شراب، زن و سرود، بیانگر نگاهی نادر به این جنبه از تاریخ خاورمیانه سده های میانه است.

علاوه بر این، اشعار گردآوری شده در این کتاب، نشان دهنده این نکته است که چگونه شعر به عنوان ابزار روزنامه نگاری، روابط عمومی و تبلیغات کارکرد داشته است. شاعران نیز نقش مهمی در کشمکشها و جنگهای سالهای اولیه گسترش اسلامی و

طول دوران امپراتوری اسلامی بازی کرده اند. اشعاری که به موضوعات سیاست و جنگ مربوط می شوند، به لحاظ تاریخی و انسان شناسی دارای اهمیت بوده اند، زیرا نه تنها نشانگر خاورمیانه سده های میانه هستند، بلکه به همان اندازه نشان دهنده عشق و احترام به شعرا و شاعری، به عنوان یکی از ستونهای اصلی فرهنگ منطقه نیز می باشند.

Abdelwahab Hechiche, *What Jews Should Know about Islam and Muslims: Remembering a Common Heritage*, Paris: Editions Publisud, 247 pages.

آنچه یهودیان باید درباره اسلام و مسلمانان بدانند: یادآوری میراث مشترک

هدف کتاب این است تا برای پر کردن شکاف برداشتها و داوربهای نادرست میان یهودیان و مسلمانان دست به یک تلاش صادقانه بزند. چنین تلاشی بیش از این در سالهای دهه ۱۹۶۰ و در رابطه با گفتگوی میان مسلمانان و مسیحیان نیز صورت

گرفت. نویسنده بر ضرورت شروع چنین گفتگویی تأکید می‌ورزد و می‌گوید: «باید گفتگویی صادقانه میان طرفین یهودی و مسلمان صورت بگیرد که در آن اشخاص صادقانه با یکدیگر سخن بگویند و به یکدیگر گوش بدهند، آن هم به ویژه در دورانی که در آن بنیادگرایی دینی و بی‌ثباتی و ناآرامی سیاسی- مذهبی بر تمامی جهان حکمفرما شده است.»

اختلافات و تفاوت‌های سه ایمان ابراهیمی یهودیت، مسیحیت و اسلام بیشتر شکلی است تا ذاتی. نویسنده سرانجام تکامل شگفت‌انگیز و عجیب اسلام در تاریخ را از «سیاست‌زدایی اسلام تا اسلامی کردن سیاست» و پی‌آمدهای آن برای کشمکش اعراب-اسرائیل مورد بررسی قرار می‌دهد.

Rebert Wisnovsky, ed., *Aspects of Avicenna*, Princeton, New Jersey: Markus Wiener Publishers, 2001, 135 pages.

جنبه‌های گوناگون اندیشه‌های ابن سینا
این کتاب که توسط تنی چند از پژوهشگران برجسته ایران و اسلام‌شناس به رشته تحریر درآمده است، جنبه‌های گوناگون اندیشه و آثار فیلسوف و فیزیک‌دان سده‌های میانه ایران و جهان اسلام یعنی ابوعلی حسین بن عبدالله ابن سینا (۱۰۳۷-۹۸۰ میلادی) را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد. تدوین‌کننده کتاب، مقالاتی از دیمیتری گوتاس (Dimitri Gutas)، داگ نیکولاس هاس (Dag Nicolas Hasse)، و آبراهام دی استون (Abraham D. Stone) را

پیام وحدت و آشتی نویسنده برای مردمان اهل کتاب بر تجربه شخصی دوره رشد خود او در تونس و دوران تحصیل او در فرانسه و ایالات متحده آمریکا استوار است. او در فصل‌های پنج‌گانه کتاب تلاش می‌کند مشعل «سنت دیرپای هم‌زیستی یهودی-اسلامی» را که با فصاحت تمام توسط برنارد لوئیس تحلیل شده است به دست بگیرد. وی بر آن است که این تلاش با بررسی‌های تاریخی اسلام در سنت‌های یهودی و یهودیت در اسلام اولیه و مدرن آغاز نمی‌شود. او همچنین ویژگی‌ها و بنیان‌های اساسی این دو دین را با هم مقایسه می‌کند تا زمینه را برای بررسی موضوع گسترده‌تری فراهم سازد و براساس آن نشان دهد که

ترسها و سوءظن‌ها بردیدگاه مسیحیت درباره اسلام و بردیدگاه مسلمانان درباره مسیحیت سایه افکنده است. این کتاب بر آن است تا این پیش‌داوریه‌ها، ترسها و سوءظن‌ها را به چالش بطلبد. پس از حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، درک تفسیرهای اسلامی از مسیحیت و پی‌آمدهای آن برای دنیای نوین به یک ضرورت اصلی تبدیل شده است.

نویسنده، با بهره‌وری از پیشینه تحصیلی در رشته الهیات، در صدد ایجاد گفتگوی میان مذاهب است و این کار را می‌خواهد از طریق بررسی شیوه‌های چندگانه‌ای که دانشمندان اسلامی با توجه به زمینه‌های عرفانی، حقوقی و علمی به مسیحیت می‌نگرند، انجام دهد. او این کار را با تحلیل مدرن اسلامی از «ضعف» آموزه‌های عقیدتی (رهنامه) مسیحیت، همچون صحت تاریخی انجیل و به صلیب کشیدن حضرت مسیح آغاز می‌کند. او سپس شاهکارهای شعری جلال‌الدین رومی (مولوی) شاعر ایرانی را بررسی می‌کند که دیدگاه‌های او اغلب «تجسم یک اسلام فراگیر» محسوب می‌شود. نویسنده بر این باور است که عرفای اسلامی همچون رومی، فرصت بسیار مهمی

در بررسی علایق محوری فلسفی ابن‌سینا یعنی مسایل معرفت‌شناسی، مسایل انتزاعی، جسمانیت ذاتی و ذات مادی ارایه داده است. مقالات این پژوهشگران چندین رهیافت عالمانه در بررسی اندیشه‌های ابن‌سینا را مورد بررسی قرار می‌دهد. آخرین فصل کتاب «ابن‌سینا در مرکز پژوهشی آمریکا در مصر (ARCE)» نام دارد که در آن دیوید ریس‌مان، مجموعه‌ای از تصاویر دست‌نوشته‌های فلسفی و پزشکی ابن‌سینا را که در این مرکز نگهداری می‌شود بررسی می‌کند. این فصل جزئیات پژوهش‌های ریس‌مان در این مرکز را که در ۱۹۹۳ آغاز شده است، به خوانندگان ارایه می‌دهد.

Lloyd V. J. Ridgeon, *Crescents on the Cross: Islamic Visions of Christianity*, Oxford and New York: Oxford University Press, 1999, 117 pages.

هلالها بر صلیب: بررسی دیدگاه‌های مسلمانان درباره مسیحیت

این کتاب هم‌ماهیت دانشگاهی دارد و هم به موقع انتشار یافته است، زیرا هم‌زمان با دوره‌ای به بازار می‌آید که پیش‌داوریه‌ها،

برای آشتی تفاوت‌های فرضی میان مسیحیت و اسلام به دست می‌دهند. در تحلیل مقایسه مفاهیم خیر و شر، تأکید بیشتری بر شباهت‌های میان دو دین به دست می‌آید. فصل پایانی کتاب، انواع مفاهیم جهاد و پی‌آمدهای آن برای جهان غیر مسلمان را بررسی می‌کند. نویسنده در پایان چنین نتیجه می‌گیرد که نه اسلام و نه مسیحیت را نمی‌توان ادیانی منسجم و واحد و عقاید در برابر هم در نظر گرفت. به نظر او درگیر شدن در گفتگوی سازنده بهترین شیوه رسیدن به زمینه‌های مشترک میان دو مذهب است.

Philip Lewis, *Islamic Britain: Religion, Politics and Identity among British Muslim*, London and New York: I.B. Tauris, 2002, 224 pages.

بریتانیای اسلامی: مذهب، سیاست و

هویت در میان مسلمانان بریتانیا

کتاب به افشای موانع موجود بر سر راه مسلمانان بریتانیا و دستاوردهای آنان می‌پردازد. در دورانی که مسلمانان را به طور عام به عنوان «بنیادگرا» توصیف می‌کنند،

کتاب بر آن است تا برداشتهای نادرست از سنت اسلامی را تبیین کند. او بر ظهور کشمکش قومی و مذهبی در واکنش به مشکلات اجتماعی-سیاسی گریبان‌گیر مسلمانان بریتانیا تمرکز می‌کند. نویسنده؛ با بهره‌برداری از شورشها و خشونت‌های تابستان ۲۰۰۱ شهر برادفورد، به عنوان دنیای کوچک برای جوامع مسلمان انگلستان، مشکلات رویاروی مسلمانان را در راه ساختن یک هویت اسلامی انگلیسی مورد بررسی قرار می‌دهد. برای اینکه بتوان با مسلمانان بریتانیا به عنوان شهروندان رفتار کرد و آنها را در فرهنگ سیاسی ادغام کرد، باید درک بهتری از آنها داشت. به نظر نویسنده تنها با درک آنهاست که می‌توان در آینده از حوادثی که در برادفورد روی داد پرهیز کرد. کتاب روی هم رفته بر آن است تا درک بهتری از اسلام به دست دهد و از کلیشه‌ای جلوه دادن آن در مطبوعات جلوگیری نماید.

Hooman Peimani, *The Caspian Pipelines Dilemma: Political Games and Economic Losses*, London: Praeger Publishers, 2001, 122 pages.

معمای لوله‌های نفتی دریای خزر:

بازیهای سیاسی و زیانهای اقتصادی

کتاب به یکی از عمده‌ترین موضوعات اقتصادی جهان معاصر که اهمیت سیاسی نیز یافته است، می‌پردازد. از زمان سقوط اتحاد جماهیر شوروی، شرکتهای نفتی سراسر جهان برای دست‌یابی به منطقه دریای خزر، که در آن ذخایر اصلی و توسعه نیافته نفت و گاز طبیعی نهفته است، با یکدیگر به رقابت پرداخته‌اند. توسعه این ذخایر و بهره‌برداری از آنها یکی از اولویتهای دولتهای منطقه نیز می‌باشد، زیرا آنها درصددند با استفاده از این ذخایر مالی اصلاحات ساختاری اقتصادهای داخلی، به ویژه بخشهای نابود شده ناشی از چندین دهه حکومت مخرب شوروی را فراهم سازند. ذخایر مذکور بخش مهمی از تصویر آینده انرژی جهان است، زیرا پراکنده‌سازی منابع انرژی و نیز جهت‌بهره‌برداری از ذخایر خاورمیانه، و بالارفتن مصرف سرانه در چین در حال توسعه، به یکی از اولویتهای اصلی جهان تبدیل شده است. با این همه ذخایر منطقه دریای خزر هنوز به بهره‌برداری نرسیده است، چون بزرگترین مانع موجود

یافتن راه صادراتی درازمدت مناسب برای همه طرفهای درگیر است. نویسنده به بررسی این نکته می‌پردازد که چرا این مانع تاکنون همچنان برجای خود باقی است. در این رابطه به ویژه بر مخالفت دولت آمریکا با عبور خطوط لوله از طریق ایران توجه می‌کند. او نتیجه می‌گیرد که توافق خط لوله کنونی باکو-جیحان با بروز ناکارآمدی‌های اقتصادی و ظهور تنشهای منطقه‌ای در درازمدت با شکست مواجه خواهد شد. توافق مذکور همچنان روی کاغذ باقی مانده است، و نویسنده پیش‌بینی می‌کند که هرگز به بهره‌برداری نرسد. او درعوض دو سناریوی احتمالی را پیش‌بینی می‌کند. یکی از آنها نزدیکی میان ایران و ایالات متحده بر اساس ضرورت اقتصادی است، و دیگری شکاف میان شرکتهای انرژی آمریکایی و غیر آمریکایی که سرانجام به حذف آمریکایی‌ها از منابع غنی منطقه منجر خواهد شد.

البته همان‌گونه که تحولات پس از انتشار کتاب نشان می‌دهد، تحلیلها و پیش‌بینیهای نویسنده کاملاً با واقعیتها تطبیق نکرده است.

Hooman Peimani, *Failed Transition*,

Bleak Future: War and Instability in Central Asia and Caucasus, London: Praeger Publishers, 2003, 143 pages.

گذار نافر جام، آینده غم افزا: جنگ و بی ثباتی در آسیای مرکزی و قفقاز

فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی این امیدواری را برای کشورهای قفقاز و آسیای مرکزی به همراه آورد که گذار به نظام دموکراتیک مبتنی بر اصول بازار آزاد با حمایت و کمک صادقانه غرب مواجه خواهد شد و به زودی شکوفایی و ثبات را به ارمنان خواهد آورد. با این هدف، در دهه گذشته منطقه با دستاوردهای اندکی در راه توسعه دموکراتیک و اقتصادی مواجه شده است. نویسندگان بر آن است که کشورهای منطقه در برهوت رها شده، و همچنان فاسد و بی ثبات باقی مانده اند، بنابراین نه سرمایه دار شده اند و نه سوسیالیست هستند، بلکه ترکیبی از بدترین عناصر هر دو نظام اقتصادی محسوب می شوند. همین مسئله مایه نگرانی بزرگی شده است، چون شکست این کشورها راه را برای نارضایتی عمومی باز کرده و نویسندگان از این می ترسد که این مسئله

بتواند به سادگی به کشمکش قومی منجر شود. او به ایدئولوژیهای افراطی و احزاب سیاسی ضد حکومتی که در سالهای اخیر ظهور کرده اند اشاره می کند. با توجه به وجود قدرتهای هسته ای در منطقه و نیازهای استراتژیک جنگ علیه تروریسم، بی ثباتی در این منطقه که نقطه ارتباط غرب با آسیا است می تواند گسترش پیدا کند. به خاطر همین مسئله است که به نظر نویسندگان قدرتهای بزرگ باید بی تفاوتی عملی خود را نسبت به منطقه، که ویژگی اصلی سیاستهای قفقاز و آسیای مرکزی آنها بوده است، کنار بگذارند.

Yaakov Kop and Robert E. Litan, *Sticking Together: The Israeli Experiment in Pluralism*, Washington, D.C: Brookings Institution Press, 2002, 155 pages.

به هم پیوستگی: تجربه اسرائیل در کثرت گرایی

کتاب محصول یک طرح پژوهشی مشترک میان مؤسسه بروکینگز و مرکز مطالعات سیاست گذاری اجتماعی در اسرائیل است. در زمانه ای که همه بر

eds., *Political Parties in Turkey*,
London: Frank Cass Publishers,
2002, 149 pages.

احزاب سیاسی در ترکیه

این کتاب، که مجموعه مقالات پژوهشگران برجسته مسایل ترکیه است، چشم انداز احزاب سیاسی ترکیه را مورد بررسی قرار می دهد. مقالات کتاب علاوه بر ارزیابی شرح جزئیات احزاب سیاسی هفتگانه ترکیه، مشکلات اصلی دامن گیر نظام احزاب سیاسی ترکیه را نیز مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهند. همین مشکلات است که به بیگانگی و دوری گسترده از نظام سیاسی منجر شده و باعث شده است تا برخی از رأی دهندگان به سوی احزاب مبارزتر روی آورند.

Sabri Sayari and Yilmaz Esmer,
eds., *Politics, Parties and Election
in Turkey*, Boulder, Co. and
London: Lynne Rienner Publishers,
2002, 215 pages.

کشمکش اعراب و اسرائیل تمرکز کرده اند، نویسندگان کتاب کنونی موضوعی از مسایل داخلی اسرائیل را بررسی می کنند که به گفته آنها می تواند به همان میزان بقای ملت اسرائیل را به خطر افکند. برخلاف همه کشورهای دیگر جهان، اکثریت شهروندان اسرائیل مهاجرانی هستند که پیشینه های قومی و رویه های عمل مذهبی بسیار متفاوتی از هم داشته اند. با وجود این تفاوت ظاهری، اسرائیل در زمینه توسعه و انسجام اجتماعی دستاوردهای زیادی داشته است؛ با این همه نویسندگان بر آن هستند که تا وپود جامعه اسرائیل بر اثر چهار شکاف عمده تضعیف شده است؛ شکاف میان مهاجران و اسرائیلی های بومی؛ شکاف میان یهودیان اسرائیلی و اعراب؛ شکاف میان یهودیان سکولار و مذهبی؛ و شکاف میان یهودیان دارای سنتهای گوناگون، همچون اشکنازی و سفاردیم. هدف اصلی این کتاب تشویق انگیزه مباحثه در درون اسرائیل در رابطه با این شکافهای درونی است و پیش بینی می شود که با این روش اسرائیل بتواند با چالشهای آینده رویاروی شود.

Barry Rubin and Metin Heper,

سیاست، احزاب و انتخابات در ترکیه

کتاب، مجموعه مقالات ۸ تن از پژوهشگران برجسته ترکیه است که سیاست‌های ترکیه را در رابطه با احزاب سیاسی و انتخابات پارلمانی مورد بررسی قرار داده‌اند. در آستانه کودتای نظامی سال ۱۹۶۰، که سرنگونی حکومت منتخب حزب دموکرات را در پی آورد، و به عقب نشینی ارتش درست یک سال بعد از آن انجامید، ترکیه قانون اساسی جدیدی را تدوین کرد که در آن نوعی قانون انتخابات سهمیه‌ای پیش بینی شده است. بدین گونه بود که گذار از نظام دو حزبی ترکیه به سوی نظام چند حزبی انجام شد و یک پارلمان و حکومت‌های ائتلافی کاملاً از هم گسیخته را در پی آورد که ارمغان آن بی ثباتی و التهاب بیشتر برای ملت ترکیه بود. هدف اصلی تدوین کنندگان کتاب بررسی دو موضوعی است که از آن زمان به بعد توجه چندانی را در سطح محافل دانشگاهی و بین المللی به خود جذب نکرده است. نخست اینکه چرا ترکیه با وجود برگزاری انتخابات ۱۴ گانه چند حزبی، گذار مسالمت آمیز و حکومت پارلمانی، در پذیرش یک دموکراسی راستین

با مشکل مواجه بوده است. موضوع دوم آن است که چرا رأی دهندگان ترکیه، در برابر چارچوب قانونی- نهادی و رفتار سیاسی فردی ترکیه، تاکنون مورد مطالعه کافی قرار نگرفته‌اند. این نکته از این جهت اهمیت دارد که بدانیم ترکیه تنها جامعه مسلمانی است که برای استقرار و حفظ یک دموکراسی مستحکم تلاش کرده است. سرانجام اینکه کتاب به ظهور راست مذهبی و ناسیونالیستی در اواخر سالهای دهه ۱۹۹۰ پرداخته است و «خط سیر دموکراتیک» آینده ترکیه را مورد بررسی قرار می دهد.

مجموعه مقالات فرنگی
مجموعه علوم انسانی

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی